

„...FELKELES MAGYARORSZÁGON.” A SZABAD EURÓPA RÁDIÓ MAGYAR OSZTÁLYA MUNKATÁRSAINAK VISSZAEMLEKEZÉSEI AZ 1956-OS FORRADALOM NAPJAIRA

Simándi Irén

Összefoglaló:

A tanulmány célja az oral history (az elbeszélte történelem) segítségével felidézni az 1956-os forradalom indulását és a szabadságharc napjainak fontosabb eseményeit. A munka elkészítéséhez felhasznált visszaemlékezések bepillantást engednek a Szabad Európa Rádió Magyar Osztályán dolgozó egykori munkatársak mindennapjaiba, hol voltak a forradalom kezdetén, milyen feladatokat láttak el a szabadságharc napjaiban. Az interjúkból megtudhatjuk, volt-e megfelelő, hiteles hírforrás a magyarországi események megismerésére és azok kommentálására. A rádió legfontosabb részlege a Magyar Monitoring Osztály (lehallgató) volt. Az osztály munkatársai rögzítették és írták le a Magyar Rádióban elhangzott adások szövegeit a Magyar Osztály szerkesztői és a Központi Hírosztály [Central News] munkatársai számára, akik ezeknek a felhasználásával írták a híreket a forradalom napjaiban is. Az interjúk különösen értékes részei azok az emlékek, amelyekben a rádiósok személyes véleményüket fogalmazták meg egy-egy eseményről vagy politikusról, pl. Nagy Imre miniszterelnök tevékenységéről. A tanulmányt a műfaji sajátosságok (forráskritika) figyelembevételével készítettük el, bőszéges információt tartalmazó jegyzetapparátus felsorakoztatásával, amely segítséget nyújt az ismeretanyag mélyebb megértéséhez.

Kulcsszavak: rádió, hidegháború, forradalom és szabadságharc, oral history, Teenager party

Abstract:

The aim of the study is to recall the beginning of the 1956 revolution and the major events of the War of Independence with the help of oral history. The recollections used to compile the work give an insight into the everyday life of the former staff of the Hungarian Department of Radio Free Europe, where they were at the beginning of the revolution, and what tasks they performed in the days of the war of independence. From the interviews we can find out whether there was a suitable, authentic news source to learn about the events in Hungary and to comment on them.

The most important part of the radio was the Hungarian Monitoring Department (eavesdropping). The staff of the department recorded and described the texts of the broadcasts on Hungarian Radio for the editors of the Hungarian Department and the staff of the Central News Department, who also used the news to write the news in the days of the revolution. Particularly valuable parts of the interviews are the memories in which radio stations expressed their personal opinions about an event or politician, e.g. on the activities of Prime Minister Imre Nagy. The study was prepared taking into account the specifics of the genre (source critique), listing the notes containing a wealth of information, which helps to provide a deeper understanding of the knowledge material.

Keywords: radio, cold war, revolution and war of independence, oral history, Teenager party

Bevezetés

A Szabad Európa Rádió (SZER) 1949 nyarán alakult, a Szabad Európa Bizottság (SZEK) létrehozásával. A SZEK-et, a Committee for a Free Europe-ot május 17-én jegyezték be New Yorkban. Ez a szervezet hozta létre a SZER-t. A rádió a hidegháború egyik eszközeként alakult meg. Az amerikai politikai vezetés célja a rádió megszervezésével az volt, hogy Közép-Kelet-Európa országaiban megteremtse a függetlenség, a demokratikus berendezkedés és működés feltételeit. A SZER Magyar Osztályát 1950 elején szervezték meg New Yorkban, innen indult a magyar adás 1950. augusztus 4-én. A SZER európai központja München lett. A terület az amerikai katonai igazgatási övezetbe tartozott, a „vállalkozást” – amerikai felkérésre – Adenauer szövetségi kancellár is támogatta. A rádió müncheni Magyar Osztályának munkatársai a Possartstraße 9-es számú épületében kezdtek dolgozni. A több mint egyéves szervezőmunkát követően az első ünnepi adásra október 6-án került sor.¹

A SZER Magyar Osztályának megalakulása után² az 1950-es évek legfontosabb eseménye a rádió és a munkatársak életében is az 1956-os forradalom és szabadságharc figyelemmel kísérése és kommentálása volt. A rádió amerikai vezetése nem adott utasítást arra vonatkozóan, hogy

¹ Lásd bővebben: Borbándi Gyula (1996): *Magyarok az Angol Kertben. A Szabad Európa Rádió története*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 15–48.; Lásd még: Simándi Irén (2005): *Magyarország a Szabad Európa Rádió hullámbosszán 1951–1956*. OSZK – Gondolat Kiadó, Budapest. 17–30.

² Lásd bővebben: Simándi Irén (2021): *Események, sorsok hetven évvel ezelőtt. Polymatheia. Művelődés- és neveléstörténeti folyóirat*. <http://www.polymatheia.hu/cikkek/esemenyek-sorsok-hetven-evvel-ezelott-66> (letöltés dátuma: 2022. 03. 31.). doi/org 10.51455/Polymatheia.2021.3-4.07

miként kommentálják a forradalom alatt történeteket – a Magyar Osztályon készülő adások és elhangzó műsorok ellenőrzése abban merült ki, hogy egy azokról készített rövid tartalmi kivonatot New Yorkba kellett küldeni. A forradalom és szabadságharc napjaiból megmaradt hangzó dokumentumokat az Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjú Tárának munkatársai feldolgozták, és azok az interneten elérhetők.³

Borbándi Gyula⁴ visszaemlékezése

*A forradalom napjaiban*⁵

Borbándi Gyula október 23-án, ama keddi napon éppen a napi szolgálatot látta el, 9 órakor ment be a rádióba, fél tizenegykor volt a magyar szerkesztőségi értekezlet.⁶ A tüntetés betiltásáról, majd engedélyezéséről a budapesti rádióból értesültek, valamint arról is, hogy a demonstráció a lengyel események melletti rokonszenvtüntetésként indultak.⁷

A Magyar Osztály vezetője ekkor Gellért Andor,⁸ a helyettese Márjás Viktor⁹ volt. A napi munkát befejezve Borbándi fél hatkor elhagyta a rádió épületét, és moziba ment, ahol Fellini filmjét, az *Il bidonét* (Szélhámosok) játszották. Majd vacsorázni ment, fél tizenegy felé ért haza. A „Szülőföldünk”¹⁰ adását hallgatta, abból tudta meg a Petőfi- és a

³ Magyar Október. <http://www.magyaroktober.hu/> (letöltés dátuma: 2022. 03. 31.).

⁴ Borbándi Gyula (1919–2014) magyar író, történész, szerkesztő. 1951–1984 között Gyulai Ernő álnéven a SZER szerkesztője. Lásd bővebben: Simándi Irén (2020): Borbándi Gyula a Szabad Európa Rádió szerkesztője. In: *A reményt nem feladni. Konferencia Borbándi Gyula 100. születésnapján 2019. szeptember 24.* Barangoló Kiadó, Piliszszentkereszt. 20–39.

⁵ Uo. 30–36.

⁶ Az amerikai szerkesztőségi értekezlet 10 órakor kezdődött. Ezen a nemzeti szerkesztőségek két-két képviselője vett részt. Kezdődött, amerikai részről, egyes, olykor bizalmas információk közlésével, majd a nemzeti osztályok főnökei arról számoltak be, hogy az elmúlt huszonnégy órában milyen említésre méltó dolog történt az ő célterületükön. Simándi Irén (2006): „Nemzetközi sajtószemle” a Szabad Európa Rádióban 1956. október 22. – november 10. OSZK – Gondolat Kiadó, Budapest. 19.

⁷ A SZER adásában arról Mikes Imre és Kovács K. Zoltán beszélt. Lásd erről: Simándi Irén (2002): A magyar forradalom a Szabad Európa Rádió hullámhosszán I. In: *Válóság*, 11. sz. 36–37.

⁸ Gellért Andor (1907–1990) újságíró. 1954 és 1957 között a SZER Magyar Osztályának vezetője volt. Lásd még: <http://szer.oszk.hu/szemelyek/gellert-andor> (letöltés dátuma: 2022. 03. 22.).

⁹ Márjás Viktor (1895–1974) újságíró. 1951-től a SZER szerkesztője. 1954 és 1957 között a rádió Magyar Osztályának helyettes vezetője. Álnéve: Anonymus. <https://mek.oszk.hu/04000/04038/html/m.htm> (letöltés dátuma: 2022. 03. 22.).

¹⁰ A Magyar Rádió 1955. november 1-jétől sugározta a „Szülőföldünk” című műsort a külföldi magyarok számára. <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/503.html> (letöltés dátuma: 2022. 03. 14.).

Bem-szobornál történeteket. Borbándi ekkor nem tulajdonított ennek különösebb jelentőséget. Amit utoljára hallott, az volt, hogy „*békésen lezajlott a Bem téri [...] ünnepség [...] a lengyelek mellett*”. Hajnalban négy és öt óra között telefonhívást kapott a rádióból, hogy „*zűrök vannak Pesten*”. Beült az autójába, és bement az Angol Kertbe.

A rádióban teljes volt a tanácstalanság. „*New Yorkból semmiféle eligazítás vagy tájékoztatás, vagy a tennivalókat illető felvilágosítás nem érkezett.*”¹¹ Ugyanígy Münchenben a rádió belül sem. Mindenki hallgatta a Kossuth Rádiót, és várta a fejleményeket, valamint a nyugati hírügynökségek híreit.¹²

A szerkesztőségben a viták arról folytak, mi lehet Nagy Imre szerepe, hogyan ítélik meg az új miniszterelnököt. Október 23-án a szovjet csapatok behívásáról¹³ a rádió munkatársainak semmi információja nem volt, mint ahogy a 24-i statárium kihirdetéséről sem.¹⁴

Borbándi szerint Nagy Imrét egészen addig pozitívan ítélték meg, amíg át nem ment a pártközpontba.¹⁵ „*A gyanút az keltette, hogy Nagy Imre nem úgy viselkedett, mint ahogy az [...] kívánatos lett volna, mint ahogy az előrelátható lett volna.*” Azt, hogy Nagy Imre, „*milyen nyomásnak volt ott kitéve, és milyen behatásokra, rendelkezett és cselekedett [...] akkor mi nem tudtuk, és aki arra hajlott, hogy egy kommunista az kommunista marad, és*

¹¹ Simándi Irén (2005): i. m. 294–297.

¹² Interjú Borbándi Gyulával. Országos Széchényi Könyvtár, Történeti Interjúk Tára (a továbbiakban TIT). Az interjút készítette: Hanák Gábor, Simándi Irén. Operatőr: Nyíri Béla. 2002. 03. 3.

¹³ Gerő Ernő október 23-án este nyolc óra után telefonon beszélt Andropov budapesti szovjet követével, és a szovjet csapatok segítségét kérte a rend helyreállításához. (Közben megkezdődött az MDP KV rendkívüli ülése, amely 24-én hajnalig folytatta munkáját.) A szovjet csapatok segítségül hívásáról a levelet Gerő fogalmazta meg, és alá akarta íratni Nagy Imrével, aki ezt elutasította. A beavatkozásról szóló dokumentumot 26-i dátummal végül Hegedüs András írta alá. Lásd erről: Hegedüs András (1985): *Élet egy eszme árnyékában*. Szerző: Zsille Zoltán. Magánkiadás, Bécs. 266–267.; Lásd még: Simándi Irén (2005): i. m. 224–225.; A nyugati lapok még október 25-én is, a délutáni és esti kiadásaiban Nagy Imrét tették felelőssé a szovjet csapatok behívásáért. Így például a *News Chronicle*, a *Daily Mail*, *Le Mond*, a *Evening News* stb. Lásd erről: Simándi Irén (2006): i. m. 44–58.

¹⁴ 1956. október 24-én reggel 8 óra 45 perckor Nagy Imre miniszterelnök aláírásával kihirdették a statáriumot, amely a fegyverletétel időpontját is megjelölte: először 14 óráig, majd meghosszabbítva 18 óráig mentesül a felelősségre vonás alól az, aki lete-szi a fegyvert. Ezzel az intézkedéssel akkor Nagy Imre is egyetértett, később azonban már nem, s a döntést visszavonta. Lásd erről: Hegedüs András: i. m. 266–267.; (1956. október 23-tól november 4-ig nem működött rögtönítélő bíróság.) Lásd erről még: Simándi Irén (2006): i. m. 41.

¹⁵ Nagy Imre az október 23-i, 21 órakor elmondott beszéde után átment az Akadémia utcai pártközpontba, és bekapcsolódott az MDP KV tanácskozásába. 1956 *Kézikönyve. Kronológia*. (1996): 1956-Os Intézet, Budapest. 77–78.; Nagy Imre október 29-én tette át székhelyét a Parlamentbe, így az lett az ország politikai központja. Szilágyi József és Széll Jenő megszervezték a miniszterelnöki titkárságot. Uo. 139.

nem változhatik, mert ilyen is volt a szerkesztőségben, az azt mondja, [...] Nagy Imre ismét visszavedett régi sztálinista moszkovita kommunistává”.

A miniszterelnök tevékenységéről *„később léggé megbántó és elég[gé] el nem ítéltető kommentárok [hangzottak el], amit maga a főszerkesztő [...] Gellért [írt], Nagy Imre ellen.¹⁶ [...] majdnemhogy elítélve Nagy Imrét. [...] ez abba a szituációba született, amikor tényleg nem lehetett még látni, hogy Nagy Imre hogyan fog viselkedni.”*

Borbándi úgy látta, hogy a rádió munkatársai közül később is többen bizalmatlanok voltak Nagy Imrével szemben, pl. Mikes Imre,¹⁷ Béry László.¹⁸ *„Abból a felfogásból kiindulva, hogy, aki moszkovita, vagy szovjetbarát volt, az élete végéig az marad, tehát, nem hittek [...] egy személy megváltozásának a lehetőségében.¹⁹ Amit aztán később nyilván ők is megbántak...”* Borbándi véleménye szerint a rádió munkatársainak többsége azonban nem alkotott véleményt, óvatosan a kivárás álláspontjára helyezkedtek.

Mindszenty József visszatérése és november 3-án elhangzott beszéde nagy figyelmet keltett a SZER-ben. Természetesen Borbándi is hallgatta. *„Az igazság az, hogy még az is, aki Mindszentyt [...] kritikusan nézete, hát az se talált kifogásolni valót, ami később azután előjött, hogy a múlt visszasírása vagy nem tudom. Én, azt akkoriban és ma is túlzásnak tartom, maga az a tény, hogy ő megszólalt, és azt kell mondanom, inkább a megbékélés hangján és nem a felelősségre vonás vagy a bosszú [...] hangján. Szóval, tulajdonképpen abban az időben, abban a légkörben, az egy jó beszéd volt.”²⁰* Béry László kommentárját, amely azt szorgalmazta, hogy Mindszenty az ország élére kerüljön, Borbándi túlzásnak tartotta.²¹

November 3-án nyilvánosságra hozták Nagy Imre november 2-án megalakított koalíciós kormányának névsorát. Az előző kormány min-

¹⁶ Gellért Andor október 25-i kommentárjában Nagy Imre felelőségéről beszélt. Elhangzott: 1956. október 25-én 17 óra 9 perc.; Lásd erről: Simándi Irén (2002): i. m. 48–49.

¹⁷ Győri (Mikes) Imre (1900–1990) újságíró, politikai kommentátor, szerkesztő. 1951 és 1976 között Gallicus álnéven a SZER szerkesztője. Lásd bővebben: Simándi Irén (2005): i. m. 332–333.; Mikes Imre több kommentárban is elítélte, támadta Nagy Imre tevékenységét, pl. az 1956. október 25-i írásában. Elhangzott: 1956. október 25-én 22 óra 10 perckor. Lásd erről: uo. 49–50.; 1956. október 26-án 13 óra 10 perckor elhangzott kommentárjában Nagy Imre és Kádár János hatalomra kerüléséről számolt be, egyáltalán nem optimista hangon. Lásd erről: uo. 52–53.

¹⁸ Béry László (1898–1971) kommentáriró, szerkesztő. 1951 és 1967 között Balogh Balázs álnéven a SZER szerkesztője. <https://www.tit.oszk.hu/szer/reszletes.phtml?azonosito=1> (letöltés dátuma: 2022. 03. 22.); 1956. október 28-án 20 óra 10 perckor elhangzott kommentárjában Nagy Imre délutáni rádióbeszédét elemezte. Lásd erről: uo. 56–57.

¹⁹ Borbándi Gyula (1996): i. m. 252–253.

²⁰ Interjú Borbándi Gyulával, i. m.

²¹ Lásd erről: Borbándi Gyula: i. m. 241–242.

den miniszterét felmentették.²² Borbándi szerint „*logikus dolog is volt, feltételezhetően az akkori országos közvéleménynek is megfelelt, és mindenképpen egy pozitívuma volt [...] a fejlődésnek, ami azután logikusan folytatódtott...*” A rádióban azt feltételezték, a koalíciós kormány meghirdeti és lebonyolítja a szabad választásokat. Borbándi néhány munkatársával (Király Ernő, Molnár József, Vámos Imre, akik a *Látóhatár* köréhez tartoztak) átadtak egy beadványt Gellért Andornak, amely azt tartalmazta, hogy a koalíciós kormány megalakulása után a Magyar Osztály „*korlátozza az adását csupán arra, ami történik [...] a rádió ne álljon elő saját bármiféle politikai programmal*”. Gellért ezt tudomásul vette, és betette a dokumentumot az íróasztalának fiókjába.

November 4-én hajnalban Borbándit ismét telefonhívás ébresztette a rádióból: „*megindultak a szovjet csapatok*”. Nagy Imre bejelentését („*csapataink harcban állnak...*”)²³ már a SZER épületében hallgatta. A miniszterelnök bejelentését a rádió munkatársai kétkedve fogadták. Borbándi visszaemlékezése szerint alig volt információjuk a történekről. „*Rendben van, csapatok, kormány [a] helyén van, [...] ezek [a] csapatok milyen csapatok voltak? És a szovjet haderővel szemben, hát ez egy reménytelen dolog volt.*” Arról sem tudtak biztosat, kik vették fel a harcot a szovjet csapatokkal. „*... a Király Béla által vezetett Nemzetőrség, vagy azt sem tudtuk, hogy a magyar alakulatok, amelyek a laktanyákban voltak, [...] kire hallgattak.*”

A szovjet csapatok hadmozdulatait követően „*mondanom sem kell, hogy milyen letörttség volt az egész szerkesztőségben 4-én. [...] mindenki, aki nem volt szolgálatban, az is bement a rádióba, tehát nemcsak a szerkesztők, hanem mindenféle egyéb alkalmazottak. [...] akkor már egyéni mondanivalónk nem volt, legfeljebb, azt, jelentettek különböző országokból, azokat adtuk tovább. [...] Tulajdonképpen [...] nagy levertség uralkodott a szerkesztőségben [...] mindenki azzal foglalkozott mit csináljunk [...] nagyon nehéz döntés volt, hogy mindnyájan lemondunk az állásunkról.*”²⁴

November 4-én a Magyar Osztály 32 munkatársa – közöttük Borbándi Gyula is – egy levélben az alábbiakat közölte Gellért Andorral, az

²² 1956 *Kézikönyve. Kronológia*, i. m. 193. (A kormány tagjai: miniszterelnök és külügyminiszter: Nagy Imre; államminiszterek: Tildy Zoltán, Kovács Béla, B. Szabó István [FKgP]; Bibó István, Farkas Ferenc [Petöfi Párt]; Kádár János [távollétében névelgesen], Losonczy Géza [MSZMP]; Fischer József, Kelemen Gyula, Kéthly Anna [SZDP]; honvédelmi miniszter: Maléter Pál vezérőrnagy. Uo.)

²³ 5 óra 20 perckor hangzott el először Nagy Imre rövid üzenete, amelyet 8 óráig többször megismételtek. „Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnöke. Ma hajnaban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvénes magyar kormányt. Capataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.” 1956 *Kézikönyve. Kronológia*, i. m. 202.

²⁴ Interjú Borbándi Gyulával, i. m.; Lásd erről: Simándi Irén (2006): i. m. 110–146. (A rádió „Nemzetközi sajtószemle” című műsorában a nemzetközi sajtóban megjelent cikkeket idézték, kommentár nélkül.)

osztály vezetőjével: „Főszerkesztő Uram! Alulírottak mélyszéges sajnálkozással bejelentjük, hogy amennyiben a magyar szabadságharc elbukik, és a nyugati nagyhatalmak hathatós fellépésének és segítségének elmaradása is hozzájárul ügyünk bukásához, akkor állásunkról azonnali hatállyal lemondunk. Nagyon kérünk, vedd tudomásul, hogy ezt az elhatározásunkat a rádió amerikai vezetőségével, a Keresztes Hadjárat a Szabadságért elnevezésű mozgalom vezetőségével, továbbá az amerikai elnöki hivattal is közöljük. München, 1956. november 4.” A levelet Gellért Andor nem továbbította a rádió vezetőségéhez, az aláírók pedig később visszavonták lemondásukat.²⁵

1956. november 4-e és 9-e között a SZER rögzítette magyar adásában a vidéki rádióállomások híreit, üzeneteit, felhívásait, kéréseit, és továbbította.²⁶ „...olyan kínos helyzet volt – mondta Borbándi az interjúban –, hogy a sztálinvárosi adó is, meg egy másik is a Szabad Európa Rádióhoz fordult segítségért. Mintha mi bármi segítséget adni tudtunk volna, amit mi adtunk, az hogy továbbítottuk, azt, amit ők mondtak, kérték.”²⁷

Ekecs Géza²⁸ visszaemlékezése

A forradalom napjai a Monitoringban

Ekecs Gézát az októberi forradalom kitörése Olaszországban érte. Esküvője 1956. október 13-án volt Münchenben, majd este indultak feleségével Cataniába (Olaszország, Szicília második legnagyobb városa.) A szállodai szobájuk kellemes volt minden a legnagyobb rendben történt. Indulás előtt a szálloda címét meghagyta főnökénél, László Lászlónál,²⁹ a Monitorig Osztály vezetőjénél. Október 24-én a *Corriere della Sera* című napilap egyik főcíme „La rivolta in Ungheria” keltette fel a figyelmét, „felkelés Magyarországon”.³⁰ Elképzelhetetlen volt számára,

²⁵ Új Látóhatár Archívum. Borbándi Gyula életrajza évszámokban. (2017): (szerk.): Szeredi Pál. <http://ujlathatar.com/> (letöltés dátuma: 2022. 03. 14.).

²⁶ Borbándi Gyula: i. m. 267.

²⁷ Interjú Borbándi Gyulával, i. m. (A vidéki rádiók: „Itt a szabad Petőfi Rádió Győr,” „Itt a szabad Szombathely Rádiója,” „Borsod Megyei Adó Miskolc,” „Rádió Pécs,” „Itt a szabad Eger Rádiója,” „Itt a Dunapentelei Nemzeti Bizottság Szabad Rádiója,” „Csonkoni Rádió,” „Itt a Rákóczi adó Magyarország,” „Szabad Rajk Rádió”). *A forradalom hangja*. (Századvég Füzetek, 3.) (1989): A Századvég Kiadó és a Nyilvánosság Klub közös kiadása, Budapest. 471–503.

²⁸ Ekecs Géza (1927–2017) újságíró, rádiós szerkesztő. 1951–1992 között a SZER munkatársa volt. Cseke László álnéven szerkesztette és vezette a rádió egyik leghallgatottabb műsorát, az 1959. március 31-én induló *Teenager party*. Lásd bővebben: Magyar Október, i. m.

²⁹ László László (1929–2021) közgazdász. 1951–1991 között a SZER munkatársa, a Magyar Monitoring vezetője. Rádiós álneve: Tétényi László.

³⁰ Ekecs Géza az interjúban úgy emlékezett a *Corriere della Sera* című napilap főcímére,

hogy „forradalom” vagy „népfelkelés” legyen. Még aznap telefonált Münchenbe, munkatársától azt az információt kapta, hogy „*leverték a forradalmat*”.³¹ Közben megérkezett főnöke távirata „*Gyere vissza, Magyarországon kitört a forradalom!*”. Ekecs „*hanyatt-homlok*” szedte össze a holmiját és feleségével indul vissza Münchenbe. A nagy sietségben a zuhanyzóban felejtette a jegygyűrűjét. Később írt egy levelet a szállodába. „*Két héten belül egy kis csomagban visszakaptam a jegygyűrűmet.*”

Ekecs október 26-án érkezett vissza Münchenbe, az otthoni átöltözés után sietett a rádióba. Mint mondta, „*október végétől december elejéig én csak éppen [...] aludni jártam baza. Dolgoztunk, akkor a figyelő osztálynak egy [szobája] volt*”, ahol hat munkatárs hat hangfelvevő gépen, hangszalagokra rögzítette az adást, és írták az összefoglalókat a forradalom eseményeiről. „*... nagyon kedvesek voltak a csehszlovák kollégák, a mellettünk lévő szobában szintén Monitoring [volt], a Rádióhallgató részleget átengedte a csehszlovák kolléga, mert náluk Csehszlovákiában nem történt semmi [...] Elkezdtük figyelni, nemcsak [a] Kossuth Rádiót, nemcsak [a] Petőfi Rádiót, hanem az amerikai és német mérnökök rendkívül ügyesen speciális antennákkal összeszedték a vidéki rádiókat.*”

A Monitoring Osztályon végzett munka nem volt zökkenőmentes. Az osztály vezetője László László, Gellért Andorhoz fordult segítségért, azt kérte, tiltsa meg, hogy a munkatársak bemenjenek az osztályra, és érdeklődésükkel zavarják annak munkáját. „*Miközben írni kellett, amit hallotunk recsege-ropogva, ez-az, és ne felejtjük el, [a] technika. Most mi közép-hullámnál tartunk, [a] Kossuth Rádió, ami a legfontosabb. Közben volt az AFN. [American Forces Network]. [...] az Amerikai Katonai Rádió. Iszonyatos erővel adott München térségében, és hát egész Dél-Németországban, ahol az amerikai zóna volt [...] És a közeli frekvencián adott Lakihegy a [...] Kossuth Rádió. Nagyon gyakran előfordult, hogy jazz zene, vagy Elvis Presley elnyomott egy nagyon fontos magyar kommentárt. A nagy vevőállomásunk [...] Moosburg volt, [...] nyilván amerikai, a CIA-nek [Central Intelligence Agency] lehetett egy [...] lehallgató részlege millió antennával, és egy ilyen sávot mi kaptunk, és kábel[en] vették, nemcsak [a] Kossuth[ot], hanem Prágát, Varsót, [a] Petőfi[t], mindent, más részlegeknek is. [...] egy tábori telefonunk volt, állandóan ha rossz volt a vétel, akkor rátelefonáltunk ott egy német technikusra, hogy kérem, kicsit az antennát irányítsa így, hogy jobb legyen a vé-*

hogy „nyugtalanság Magyarországon”.

³¹ Október 23-án „21 óra után mozgósítják a székesfehérvári szovjet különleges hadtestet. 23 óra körül Szokolovszkij marsall, a szovjet hadsereg vezérkari főnöke Moszkvából parancsot ad a Budapestre vonulásra. A hadtest 2. gépesített hadosztályát (zömmel Székesfehérvárról, Kecskemétről és Ceglédre) elindítják a főváros felé. A 17. gépesített hadosztály parancsot kap az osztrák–magyar határ lezárására.” A szovjet katonai beavatkozás mellett a felkelés leverésére megalakították a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Katonai Bizottságát. *1956 Kézikönyve. Kronológia*, i. m. 78.

tel, hogy az AFN ne nagyon zavarjon bennünket.”³² Mindeközben a kollégák, például gyakran Béry László, mentek be érdeklődni, mi történik Magyarországon. „Szóval kétségtelenül, hát az kikészített bennünket.”

Később László László kérésére egy belső elosztórendszer segítségével megoldották, hogy a rádiókészülékek a munkatársak a szobájukban hallgassák a Kossuth Rádió adásait, mi történik Magyarországon. A roppogó-recsegő erős zajokból kellett kihámozni valami információt. Nem volt könnyű feladat! Ez a technikai megoldás viszont a monitorig munkájának zavartalan működését igyekezett biztosítani.

Az osztály munkatársainak feladata volt, a hírek lehető leggyorsab legegése után azok továbbítása a Központi Hírosztályra [Central News]. A szöveget lefordították a rádió nemzeti osztályainak nyelvére (cseh, lengyel, román, bolgár), így mindenki értesült a magyar forradalom legfontosabb eseményeiről. A nemzetközi hírszolgálatokról Ekecs Géza elmondta, ők nem tudtak azokra figyelni, csak a magyar hírforrásokból dolgoztak. Ha ideje engedte, olvasta az ezekből készült összefoglalókat, „*de néha teljesen ellentétesek voltak. Vagy nem értették meg, vagy rossz [volt] a fordítás, vagy félreértelmezések voltak.*” Vagyis a nemzetközi hírszolgálatok információi sem voltak minden esetben pontosak, megbízhatóak és később is reagáltak az eseményekre, mert például, eltelt néhány nap, amíg tisztázódott Nagy Imre helyzete a szovjet csapatok behívásával kapcsolatban.³³

Természetesen voltak „*elhallások*” a lehallgatott, majd leírt adások szövegeiben. „*Nekem az egyik, énszerintem legbűbájosabb melléfogásom volt, egy ilyen töltőzenét adott a Kossuth Rádió, és elővették Kodály [Budavári] Te Deumát. Erre én a Kodály, Budavári Gedeon. Így ment ki, [...] ez a kézirat megvan. Szóval ez is mutatja, hogy mennyire, [...] benne voltunk, és hullafáradtak voltunk. [...] És minden nap, amikor föl kellett kelni, vagy éjjel hazamenni, négy-öt órát aludni éjjel-nappal [...] a forradalom alatt. Éjjel is, a Kossuth Rádió adott és néha [...] rendkívül fontos közleményeket.*”

A forradalom mindennapjaihoz tartoztak a személyes találkozások a rádióon belül, például a „*kantinban*”. A cseheken kívül a legbarátságosabbak a lengyelek voltak. „*Hiszen a követ ők kezdték el gurítani Lengyelországban '56 előtt...'*³⁴ [...] *Lengyel kollégák bejöttek a kantinba két szendvics között, szerovusz, irigylünk benneteket, magyarokat. Mehettek majd haza.*” Hasonlóan barátságosak voltak, a forradalommal szimpatizáltak a rá-

³² Lásd még: Simándi Irén (2006): i. m. 11–16.

³³ Lásd korábban!

³⁴ 1956. június 28-án a lengyelországi Poznańban közel 100 ezer munkás tüntetett az élet- és munkakörülmények javításáért és a szabad választásokért. A tüntetőket a karhatalom fegyverrel verte szét. Az összetűzés 100 halálos áldozatot követelt, és több száz sebesült volt. Körülbelül 600 tüntetőt letartóztattak. 1956 *Kézikönyve. Kronológia*, i. m. 56.

dió román osztályának munkatársai is. Ekecs Géza személyesen is büszke volt arra, hogy a SZER munkatársaként részese lehet egy ilyen fontos történelmi eseménynek. *„...168 magas voltam, de azokban a hetekben, hónapokban 172 lettem. Így kibúztuk magunkat, anélkül, hogy lett volna egy ilyen hülye, öntelt nemzeti büszkeség. De jóleső érzés volt. Mi tanúi voltunk annak, amit itt ebben az országban ez a nép elkezdett.”*

A mindennapokban használt közös nyelv a német volt. *„Lengyelekkel kellett néha angolul beszélünk, kifogástalanul tudtak németül [...] nálunk, 1000–1200 ember dolgozott akkor az épületben, a konyhanyelv a német volt, technikusokkal, egymás között, a hivatalos az amerikai vezetéssel az angol [...] Ez megmutatkozott már a kezdettől fogva a rádió éttermében, [...] volt magyar asztal, román asztal, cseh asztal, lengyel asztal, stb. De, volt kommunikáció. Szóval az nem volt, hogy a románokkal nem állunk szóba...”*

A rádió munkatársainak mindennapjai sem voltak mindig egyszerűek, konfliktusmentesek, az Angol Kertben. Sokszor volt olyan, hogy a dolgok sem a rádióban, sem a magánéletükben nem úgy alakultak, ahogy szerették volna – mondta Ekecs Géza. *„Egy csónakba voltunk, jó, a kormánytól ott ültek az amerikaiak, és ami a legfontosabb volt, [...] ők adták a pénzt. Szóval itt volt az, [...] valaki talán elfáradt, kidőlt, le akart lépni, az úgynevezett történelmi robogó vonatról, [a] Szabad Európa Rádió [...] egy-egy osztályról kilépni és mit tudom én kilépni a magánéletbe, vagy felmondani, stb., erre volt a Béry Lacinak a híres mondása: »Gyerekek, ne hülyéskedjétek, a nyomda ki van fizetve, a lap megjelenik. És a lapnak meg kell jelennie.« Tehát kellett csinálni a programot. Adótornyok, stúdiók ki voltak fizetve. Hát szóval mondjuk durván fogalmazva ez volt.”*

Az osztály munkatársainak véleménye nagyon különbözött a forradalom eseményeinek megítéléséről. Miután állandóan hallgatták a rádiót, a többiekhez képest tájékozottabbak voltak, *„mert mi annyira benne voltunk a magyar anyagban és annyira hittünk annak, amit hallottunk, és abból kiszűrtük azt, hogy kifelé megyünk az alagútból. Tehát fény, a fény felé megyünk. Tehát, nyerünk, Magyarország nyer, a magyar nép nyer.”* A kollégák nagy része nem reménykedett. *„A szerkesztőség jelentős része rendkívül visszafogott volt, különösen a hangadó része, Győri Mikes Imre, Gallicus...”* Ők nemcsak a magyar anyagból, hanem a nemzetközi hírügynökségek sajtóanyagaiból is informálódtak. Azokból próbáltak valami képet kapni a magyarországon történekről. Nehéz kérdés volt Nagy Imre megítélése, s bár tisztázódott, hogy október 23-án nem ő hívta be a szovjet csapatokat,³⁵ a tevékenységét a továbbiakban sem ítélték meg pozitívan. Ez csak november 4-e után változott meg.

A Kossuth Rádióban hallott híreken túl, – a Monitoringban – tudtak Maléter Pál és a szovjet vezetés tárgyalásairól.³⁶ Arról azonban, hogy a szovjet csapatok Magyarországra jönnek,³⁷ a Központi Hírosztályra beérkezett híradásokból értesültek. *„Semmi idegesség, özönlenek be a szovjet páncélosok keletről. Ezt már a nyugatiak jelentették, már másodika este, harmadikán így. Tehát a távirati irodák. De mi ebből, [...] a magyar forrásokat hallgatva nem észleltünk az égvilágon semmit.”*³⁸

Ekecs elmondta, hogyan rögzítették november 3-án este, a 20 óra körül elhangzott Mindszenty-beszédet. *„...a bejelentés[re], hogy lesz, azonnal tisztába tettünk több felvevőgépet. Egy felvevőgépet a Laci-val átállítottuk lassú felvételre, hogy a visszajátszásnál szinte [a] beszéd izével tudjuk leírni és abban a pillanatban adni a fordítóknak és a Központi Hírosztálynak. [...] Én vettem az első négy-öt percét. Itt el kell mondanom, a szisztémánk mi volt nagy beszédnél. Négyen voltunk szolgálatba[n]. Négy gép ment. Az első gépnél mondjuk én ültem. Az első négy perc után intek, én az én gépemet leállítom, a mellettem lévő megnézi a fordulatszámológót, hogy ő már ott, attól kezdve írja a maga szintén négy percét. Leállítom, visszaforgatom, fülhallgató, lábpedállal előre-hátra, stb. Amire én leírtam az én négy-öt percemet, az utolsó is befejezte az övét, én folytatva ismét bekapcsolom és fölveszem az én négy-öt perces részemet. Tehát így történt az, hogy egy egyórás beszéd, vagy félórás beszéd elhangzása után három-négy perccel már kész volt a teljes anyag. Tehát ez volt a szisztémánk. Tényleg elhangzott a beszéd, öt perc múlva ott volt a teljes*

³⁶ November 3-án délben a Parlamentben megkezdődtek a magyar–szovjet tárgyalások a csapatkivonás részleteiről. Megállapodtak abban, hogy a megbeszélést este 22 óra körül folytatják Tökölön, a szovjet parancsnokságon. Maléter Pál vezetésével kormányküldöttség indult 21 óra után Tökölre. Maléter ismertetni kezdte a magyar kormány álláspontját, Mihail Szergejevics Malinyin hadseregtábornok közbeszólt, hogy a feltételeivel nem tud telefonon beszélni. Belépett Szerov tábornok, a KGB vezetője, és letartóztatta a magyar küldöttséget. *1956 Kézikönyve. Kronológia*, i. m. 193.; 195.

³⁷ Andropov november 1-jén készített jelentést a 19 órára összehívott Minisztertanács szűkebb kabinetülésén történekről. Nagy Imre kissé ideges hangnemben elmondta a jelenlévőknek, hogy már reggel információt kért a szovjet nagykövetéstől arra vonatkozóan, hogy a „szovjet csapatok átlépték a magyar határt, és az ország belseje felé nyomulnak”. Kijelentette, ha a szovjet csapatok bevonulásáról nem kap a kormány „kielégítő magyarázatot,” akkor javasolja Magyarország Varsói Szerződésből való kilépését, az ország semlegességét, és az ENSZ-hez fordul, négy nagyhatalom garanciájáért. Ha a csapatok előrenyomulása megáll, és a visszavonásuk megtörténik, akkor ennek ellenőrzése után a kormány visszavonja az ENSZ-hez intézett kérését, de a semlegesség marad. Miután a magyar kormány nem kapott magyarázatot a szovjet csapatok határátlépésére, ezért a „Magyar Népköztársaság haladéktalanul felmondja a Varsói Szerződést”. A Külügyminisztériumot kérte, erről tájékoztassa a szovjet követséget. *Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB Levéltárából.* (1993): Móra Ferenc Könyvkiadó, (magyar kiadás). Budapest. 127–128.

³⁸ 1956. november 2. „A bécsi rádió jelenti ma reggel: A szovjet páncélos hadosztályok további előrenyomulásáról értesültünk.” *A forradalom hangja*. i. m. 427.

anyag. [...] Nem került második forduló rám, mert azt hiszem harminc perc-nél nem volt hosszabb.”

A november 4-én hajnalban „[Gayer] Ildikó³⁹ váltott engem. Nem nagyon későn, 11 óra felé, fél 12 felé mentem haza, tényleg azzal az érzéssel, hogy na hát, a jövő héten mit tudom én, esetleg láthatom már Édesanyámat, [...] aki ugye itt élt a Batthyány utcába. [...] Hajnali fél 4-kor Ildikó [...] hívott fel engem: »Géza jöjjön be, baj van, Budapesten lőnek.« Hát én nem is kérdeztem, rohantam be a Rádióba. Még Nagy Imrét vettük, én vettem az írókat, franciául, németül, angolul. Ezt [a] Monitoringban látni nyilván rengeteg hiba van benne, el van ütve, de ezt, ezeket én gépeltem. Akkor aztán bejött a László Laci, még ő, vette [az] író, Háy Gyula [felhívását], a Nagy Imre, a klasz-szikus, [...] a kormány a helyén van, stb. Istenem, fülemben cseng. [...] ezt is-mételte még a Kossuth Rádió, a parlamenti stúdióból. Aztán elnémult. Nyolc óra felé elnémult.”⁴⁰

László László visszaemlékezése

„...mi vagyunk a világ közepe...”

A forradalom kitörése előtti eseményekkel nagyon keveset foglalkoztak, kezdte a történetet mesélni László László. A Magyar Rádióban sem volt műsor ezekről, például a „Petőfi Körbe[n]”⁴¹ folyó vitákról, szóval mindazok[ról] az értelmiségi, vagy ifjúsági körökben folyó vitákról. [...] Úgy-hogy a rádióban azt, hogy ennyire fölforrósodik a helyzet nagyon nem vettük észre, [...] legalábbis nagyon kevésbé vettük észre.”

Október 23-án a SZER-nek nem voltak információi a tervezett tüntetésről, nem értették a betiltást, majd az engedélyezést sem. „Most ez mi? Azonnal rohantam – mondta László László – véres kardot [...] hordoztam a szerkesztőségben, a főnökségben, mindenki csóválta a fejét, most eb-ből mi lesz? Akkor megint engedélyezi. [...] És akkor vártuk, hogy mi van?”

³⁹ Gayer Ildikó 1951 és 1983 között a SZER Monitorig Osztályának munkatársa volt.

⁴⁰ Lásd erről: A Szabad Kossuth Rádió adása 8 óra 07 perckor zene közben megszakadt. Rövidhullámon váltakozva a Himnuszt és a Szózatot sugározták. 1956 *Kézikönyve. Kronológia*, i. m. 204.; Lásd bővebben: Simándi Irén (2016): Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1953–1956. Gondolat Kiadó, Budapest. 436–444.; Interjú Ekecs Gézával. Országos Széchényi Könyvtár, TIT. Az interjút készítette: Hanák Gábor, Simándi Irén. 2000. 02. 20.

⁴¹ A Petőfi Kör 1955. március 25-én, a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) keretein belül alakult meg. A Kör politikai tevékenységet az SZKP XX. kongresszusa után (1956. február 14–25.) fejtett ki. Részletesen lásd erről: Országos Széchényi Könyvtár. 1956-os Intézet és Oral History Archívum. A Petőfi Kör az emlékekben. http://www.rev.hu/ords/f?p=600:2:::P2_PAGE_URI:kiadvanyok/petofikor_visszaemlekezés#I (letöltés dátuma: 2022. 03. 31.).

És a Magyar Rádióban egy vak hangot nem szólnak arról, hogy mi van ezzel a nagygyűléssel.” Az információhiány miatt László László megkérdezte a Magyar Osztály vezetőjét, Gellért Andort, nincs-e valami más hírforrás azzal kapcsolatban, mi van Budapesten, mi van a tüntetéssel, mert a Központi Hírosztályról folyamatosan kérdezik. Gellért – László László szerint – próbált telefonon beszélni valakivel, de ennek nincs nyoma az interjúban. A Monitoringban rögzítették a „Szülőföldünk” adását október 23-án 19:30-kor, ahol a tüntetésről már hallottak információkat. „A szerkesztőség jó része hazament, azt mondta, ebből úgyse lesz semmi,” és 20 órakor következett a Gerő-beszéd. „...néhányan szerkesztők ott nálunk [az osztályon] hangosra tesszük a rádiót, a beszéd végén, gyerekek ebből zúr lesz. Egy ilyen pimasz beszédet, hát most ilyen körülmények között ebből zúr lesz. [...] a szolgálatom már rég lejárt, bennmaradtam a 22-es hírekre, és akkor már volt egy ilyen első [megérzés], hogy valami Pesten nincs rendben, de pontosan, hogy mi történt nem tudtuk. [...] éjjel[kor] én [...] hazamentem és másnap reggel a kollega az ágyból kelt, zavar ki – Laci, kitört a forradalom Budapesten. – Mondom – Ne hülyéskedj! – De. Bejátszom neked az első [felvételt]. Hát persze azonnal autóba, berohantam, és másnap reggel jöttem megint haza. Végig az egész éjszakát bennmaradtam, és hát akkor, aztán akkor se tudtuk pontosan, mert a rádió híradásaiban mindig az volt, hogy vége az egésznek. [...] nem volt rendes műsor. [...] 16 órát dolgoztunk, de minden, amit úgy éreztünk, hogy egy picit [...] valami hírt ad, azt azonnal, mindent leírtunk, azonnal továbbítottuk. Úgy október vége felé az után egy nagy amerikai [...] hírügynökség munkatársa rendszeresen jelentkezett nálunk Frankfurtból – Gyerekek, mit tudtok? Mi ezt tudjuk. Meg tudjátok-e erősíteni, vagy mi a ti legfrissebb információtok? – És akkor mi voltunk tényleg [...] a világ közepe. [...] aztán rengeteget [...] dolgoztunk, és tulajdonképpen éreztük, hogy itt történelmi pillanatokat élünk át, [...] viszont annyira el voltunk foglalva a munkába, hogy mondjuk drukkolni drukoltunk, [...] de úsztunk, hogy most még mi van, most hova, most mit kell meghallgatni. Ugye jöttek [...] a vidéki adók, önállósodtak, Győr, Szombathely, Miskolc, Nyíregyháza, ezeket is megpróbáltam [...] befogni, vagy meghallgatni. Ott mi van, ott mi történik? És hát mégis csak 6-an voltunk, nem többen, [...] és szabadnap ilyen nem volt, [...] 14-16 órás műszakok. Úgy kellett haza zavarnom az embereket, hogy – most menj haza, aludd ki magad, mert holnap, neked reggel folytatnod kell! – Na [...] – Jó, jó, még ezt meg akarom, még csinálni. – Tehát, [...] így folyt a forradalom, és a vége hát mondjuk egy lelki csapás, viszont [a] munkám abszolút nem lett kevesebb, mert ne felejtjük el, hogy december közepéig általános sztrájk volt. A vidéki adók még működtek önállóan, [ezért] Bécsbe egy fiók-vállalatot létesítettünk, egy kolleg[át] Bécsbe küldt[ü]nk, a 6 közül, felváltva 1-1 hétre. Nagyon értékes anyagokat gyűjtöttek, például a Győri Vagongyárnak a munkásgyűléséről, december elejéről, fantasztikus jó. Vagy Pécsről, [a] pé-

csi nagygyűlésekről. Úgyhogy mi megpróbáltunk annyi információt gyűjteni és továbbítani, amennyit csak lehetett.”

A november 4-ével kapcsolatban: *„túlságosan naivak voltunk, vagy annyira el voltunk foglalva a saját munkánkkal, de mondjuk erre mi nem számítottunk. Azt hallottuk, főleg a nyíregyházi rádióból, [...] már 2 nappal korábban jelezte, hogy a szovjet csapategységek jönnek be az országba,⁴² és azt mi továbbítottuk, de mondjuk erre, hogy egy ilyen, drasztikus dolog történjen, erre nem számítottunk. Én november 3-án még este, éjjel, 23-kor bent voltam a rádióba, és akkor hazajöttem és másnap reggel szintén az ágyból kelek, a Bérczes Béla⁴³ kollegám van szolgálatba, és elfülő hangon mondja – Laci az oroszok megtámadták Magyarországot. – Hát nem értettem meg, [...] akkor megyek be, ott volt a rövid intermezzo, 7 óra, valamikor volt az írók felhívása,⁴⁴ és utána, a Kossuth Rádió kikapcsolt. Mi próbáltunk akkor egész nap a vidéki rádiókból valamiféle információkat kapni, hogy, ott mi a helyzet, és így aztán kaptuk el egész véletlenül a szolnoki rádióból a Munkás-Paraszt Kormány felhívását, a Münnich és Kádár felhívás, de csak véletlenül, mert ezt a szolnoki rádió⁴⁵ nem kísértük figyelemmel. [...] egy általános letargia, mondanom se kell talán. [...] viszont sajnós nálunk is az volt a jelszó, hogy a »show must go on«, a show-nak mennie kell tovább. Mert munkánk van, és mi nem akármit érzünk, de az informáló kötelességünk továbbra is fennáll, tehát próbáltuk, ami lehetett továbbra is megszerezni...”*

A miniszterelnökkel kapcsolatban *„Az volt az érzésem, hogy Nagy Imre nem volt a forradalom élén, hanem sodródott a forradalommal. Hogyha Nagy Imre megálljt mond, mondjuk október 26-án, 27-én, és azt mondja, hogy, na most ezt a vonalat próbáljuk követni és folytatni, talán másképp alakul. Nem tudom. [...] Nagy Imrét sodort[ák] az események, nem ő irányította az eseményeket, hanem ő az események sodrában tette azt, amit tett. Ez [...] a véleményem, [...] hiányzott belőle az erő, ugye azt mondja, hogy »eddig elmegyek,*

⁴² László László az interjúban megerősítette a bécsi rádió november 2-ai jelentését, a lehallgatott Nyíregyházi Rádióban november 2-án elhangzott információjával, amelyben szintén a szovjet csapatok Magyarországra vonulásáról számolt be.

⁴³ Bérczes Béla a SZER Magyar Monitoring Osztályának munkatársa volt.

⁴⁴ A Szabad Kossuth Rádióban 7 óra 57 perckor hangzott el az Írószövetség felhívása. Hágy Gyula és felesége olvasták be annak szövegét magyar, angol, német és orosz nyelven. „A világ minden írójához, tudósához, minden írószövetséghez, akadémiájához, tudományos egyesületéhez, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért. Kevés az idő! A tényeket ismeritek, nem kell ismertetni. Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon, tudósokon, munkásokon, parasztoikon, értelmiségi dolgozókon! Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!” 1956 Kézikönyve. Kronológia, i. m. 204.

⁴⁵ Kádár János 1956. november 4-én 5 óra 05 perckor tett bejelentése Ungvárról hangzott el. November 4-én 17 óra után azonban már Szolnokról ismételték a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásának hírért. A szolnoki rádiónál történt eseményeket Sávoly Tamás dolgozta fel: *Szolnoki Rádió 1956. Volt egyszer egy forradalom...* című kézirat.; Lásd még: Simándi Irén (2016): i. m. 444–447.

és tovább nem. Ha tovább csináljátok, akkor nélkülem.« És akkor valószínűleg sokan nem csinálták volna tovább. [...] ami engem nagyon megdöbbenett, [...] amikor Magyarország[nak] a Varsói Szerződésből való kilépését jelentette be. Mondtam – Gyerekek ebből zúr lesz. Moszkva Magyarországot nem engedheti ki a Varsói Szerződésből, mert akkor pillanaton belül kijönnek a lengyelek, követelik, és akkor a Kelet-Németországba[n] állomásozó orosz hadsereg ott lóg a levegőbe[n]. És ezt Moszkva nem engedheti. Mindent meg lehetett volna csinálni, orosz csapatok kivonásáról tárgyalni, amit akarsz, de amikor bejelentették, hogy Magyarország a Varsói Szerződésből ki fog, ki akar lépni, akkor kezdtem félni. [...] ennek nem lesz jó vége. Mert a világpolitikai helyzet, nem beszélve arról [...] ott volt a szuezi háború,⁴⁶ hogy a nyugatiak, Amerika el volt azzal foglalva, szerintem a magyar forradalomnak a fő problémája az volt, hogy, [...] világpolitikailag nem volt előkészítve. Nem akkor történt, amikor ez lehetett. [...] persze ez egy utólagos analízis, akkor mi lelkesek voltunk rettenetesen, de mégis, és minden porcikánkkal egyetértettünk mindennel, és drukoltunk [...] Hát ez, egy olyan trauma az ember életébe[n] egy ilyesmit megélni, és különösen mikor annyian olyan közvetlenül él[jük] meg, mint ahogy mi éltük meg.⁴⁷

Skultéty Csaba visszaemlékezése

A forradalom napjai a Hírosztályon

Skultéty Csabát, a Hírosztály munkatársát a magyar forradalom kitörése Párizsban érte. Az állampolgárságát igazoló hivatalos irat megújítása miatt tartózkodott a francia fővárosban. „Nagyon kevesen rendelkezünk

⁴⁶ Az 1956. október 29-én kirobbant szuezi konfliktus november 6-án fegyverszüneti egyezményvel végződött. Lásd erről: Salgó László (1968): *A szuezi háromszög 1956. Szuezi – Algír – Budapest*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 292.; Lásd még: Tárján M. Tamás: Véget ér a szuezi válság. <https://rubicon.hu/kalendarium/1957-aprilis-24-veget-er-a-szuezi-valsag> (letöltés dátuma: 2022. 03. 31.); A Szabad Európa Rádió Hírszolgálat 1956. október 29-én a 22 óras hírekben már beszámolt a konfliktus kezdetéről, és folyamatosan követte a szuezi válság eseményeit! Az éjféle hírekben már bővebb információ szerepelt. „Jeruzsálem. Az izraeli hadsereg átlépte az egyiptomi határt, és több mint 100 kilométer mélységben behatolt az országba. Az izraeli csapatok a Szezi-csatorna irányába vonulnak két oszlopban. Az izraeli rádió közlése szerint a csapatok a Kuntillah-i övezetben Elattól mintegy húsz kilométerre észak-nyugati irányban lépték át az egyiptomi határt.” <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=632197278&n=24-00-ora-hirszolgalat> (letöltés dátuma: 2022. 03. 31.). November 11-én a 12 órakor elhangzott hírekben a fegyverszünetről számoltak be. <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=720804988&n=12-00-ora-hirszolgalat> (letöltés dátuma: 2022. 03. 31.).

⁴⁷ Interjú László Lászlóval. Országos Széchényi Könyvtár, TIT. Az interjút készítette: Simándi Irén. 2000. 05. 4. Operatőr: Farkas Pál, Nyíri Béla.

még akkor valamelyik ország állampolgárságával. Én franciaországi illetőségű voltam, Párizsban kaptam úti okmányokat, mint a franciák politikai menekültje, és ennek a meghosszabbítása végett időnként fel-fel kellett mennem Párizsba.” Amikor az útlevél meghosszabbítására volt szükség, azt el lehetett intézni a müncheni francia konzulátuson. A tartózkodási engedély megújítására azonban Párizsba kellett utazni, mert ez volt a feltétele, hogy útlevelet kapjon. *„Először Svájcba mentem, Baselbe egy barátomhoz és utána onnan Párizsba. És Párizsban ért a magyar forradalom kitörése.”*

Párizsba érkezése után találkozott Schreiber Tamással,⁴⁸ aki korábban a SZER párizsi munkatársa volt, majd a *Le Monde* budapesti tudósítója lett, és ebben a minőségében érkezett vissza Párizsba Magyarországról. Az ott élő magyaroknak tartott előadást a magyarországi tapasztalatairól. Ezenkívül a lap hasábjain folyamatos cikksorozatban számolt be budapesti élményeiről. *„... nekünk azt mondta ott, hogy két dolog, ami őt Magyarországon nagyon meglepte: az egyik a politikai liberalizmus, amelyik az országban ma uralkodik, mindenki mindent megmond, senki nem törődik semmivel, a rendszer a maga fegyelmezettségével szétbomlott, már 23-a előtt. A másik pedig az ország gazdasági mélypontja, az emberek szegénysége, anyagi kiszolgáltatottsága, ami őt megdöbbenetette. Na most 23, 24-én lemegyek az utcára és a francia napilapok, mindegyik vezető helyen azt hozza »Forradalom Magyarországon«. Ettől kezdve a rádió mellett ültünk, a párizsi rádió mellett, amelyik hát hozott-hozott, de hát nem úgy. A francia telefonszolgálat négyszer váltotta a híreit naponta, mindig betelefonáltunk, hogy a legújabb híreket halljuk, és én ott álltam, és a prefektúrán nem ment előbbre az én papír-meghosszabbítási, tartózkodás-meghosszabbítási ügyem. És erre telefonáltam Münchenbe, akkor Feketekúty László⁴⁹ volt a [...] Hírosztály vezetője, és kérdeztem, hát el tudom képzelni, mi munka van, akkor most menjek? Azt mondja – ha már ott vagy végeztess el. Fejezd be, [...] elintéztet ügyekkel gyere vissza. – Még egy-két napot voltam, az [...] elintézendő ügyeket nem tudtam elintézni, abszolút nem bírtam ki, és felültem a vonatra és visszamentem Münchenbe. [...] hagyva a francia tartózkodási engedélyt. Később anél-*

⁴⁸ Schreiber Tamás (1929–2015) magyar származású publicista, újságíró, politológus. 1948 óta élt a francia fővárosban, ahol Kelet-Európa egyik legelismertebb szakértőjének számított. Először a *L'Express*, majd a *Le Monde* című lapok és a francia közszolgálati rádió külpolitikai újságírójaként dolgozott, majd a Saint-Cyr Coëtquidan katonai akadémián tanított, és magyar lapokban is rendszeresen publikált. Kezdő újságíróként az 1956-os forradalom idején a *Le Monde*-ban kommentálta napi rendszerességgel a magyar forradalom eseményeit. http://ungerska.se/index.php?option=com_content&view=article&id=181:francia-magyar-lexikon&catid=47:franciaorszag&Itemid=82 (letöltés dátuma: 2022. 03. 31.).

⁴⁹ Feketekúty László (1914–2000) alkotmányjogász, történész, szerkesztő. 1951 augusztusában került a SZER Müncheni Hírosztályára, 1954-től 1967-ig annak vezetője, majd 1967 és 1979 között a Magyar Osztály helyettes igazgatója volt. <https://csemadok.sk/jeles-felvideki-szemelyisegek/feketekuty-laszlo/> (letöltés dátuma: 2022. 03. 31.).

kül is meg tudtam hosszabbíttatni azt [...] Münchenben azonnal bekapcsolódtam a hírszerkesztőség munkájába, és ez lehetett úgy október vége felé. És hát adtam azokat a híreket, mint máskor. Özönlött az anyag, azt se tudtuk, hogy mit adjunk le, mert annyi, minden jött. Az egész ház lázban, hogy mi ment le az egyéb műsorokban [...] arról majdnem semmi tudomásom nem volt, [...] munkaórát nem számoltunk, [...] dolgoztunk, amikor pedig nem dolgoztunk akkor aludtunk. [...] Egy részletre emlékszem: kezembe került a Le Monde első oldalán megjelent kis glosszája, ez úgy november [sic!][október] legvégén lehetett. [...] a glossza, [...] a medvéből bohócot csináló egér példáját hozta, és a konklúzió az volt, hogy vajon a medve megengedheti-e magának, hogy a világ előtt az egér őbelőle bohócot csinált? És ezt leadtam a hírek között. Ez pár nappal november 4-e előtt volt.”

Október 31-én a Magyar Osztály munkatársai egy körlevelet kaptak a SZEB európai igazgatójától, Richard J. Condontól, aki megköszönte a rádió magyar munkatársainak a forradalom napjaiban végzett munkájukat. Október végén a Szueznél kialakult állapot miatt „baljós érzésekkel” dolgoztak. Amerikát a közelgő elnökválasztás tartotta lázban. Mindezekből arra lehetett következtetni, hogy a „nyugati világ számára adott pillanatban nem a magyar forradalom a fontosabb”.

Skultéty Csaba ebben az időben a Prinzregentenstraßétól és a Prinzregententheatertől nem messze, a Lamont utcában lakott a Magyar Osztály gépirónóinek főnökével, Kégl Istvánnal.⁵⁰ November 3-án, szombaton „kimerülten mentem haza a rádióból, – mondat Skultéty Csaba – november 3-ról 4-re virradóan egyszer csak félálomban hallom, hogy egy kocsi áll meg a ház előtt, és Kégl Pista barátom részéről felpattan az ajtó és bekiabálja nekem – Csaba, az oroszok lövik Budapestet. – Becsapja az ajtót és kimegy, és hallom, hogy [...] a kocsi elmegy. Én a másik oldalamra fordulok egy pár pillanatra, utána megdermedek, felugrom, felöltözöm, bemegyek a kocsimmal, maximum 10 perc, a rádióba, és ott tudom meg a tényeket. És ekkor reggel bekapcsolódtam a rádió hírszolgálatába. Nem én voltam hivatalosan szolgálatban, Farkas Lehel⁵¹ volt szolgálatban, azt hiszem Feketekúty [László] is bent volt. [...] politikai anyag nem érkezett. Hiszen az Egyesült Államokban éjszaka van. Európában [...] vasárnap hajnal van. Egyetlen kormány nincs a helyén, ezt az oroszok pontosan tudták. Ugyanakkor Amerika néhány napra van az elnökválasztástól. [...] Tehát Amerika béna. Ezzel a tudattal voltam november 4-én, mindannyian földig lesújtva tehetetlenségünkben, még azt se tud-

⁵⁰ Kégl István 1952 és 1958 között a SZER Magyar Osztályán dolgozott. (Az ő feladata volt a gépirónók munkabeosztásának elkészítése, gondoskodnia kellett a gépirás zavar-talan menetéről. Később ezt az állást az amerikai vezetés megszüntette, és a gépirónók maguk osztották be egymás között a munkát.) Interjú Skultéty Csabával. Országos Széchényi Könyvtár, TIT. Az interjút készítette: Simándi Irén. 1999. 01. 18. Operatőr: Kurucz Sándor.

⁵¹ Farkas Lehel hírszerkesztő. 1951 és 1977 között a SZER Magyar Osztályán dolgozott.

tuk, hogy milyen hírt adjunk. Hát adtuk, amit Budapest jelentett, mi magunk is leadtuk Nagy Imre szózatát, és hát, ami bejött, kevés vasárnap reggel az első órákban. Ezt mondhatom a forradalom kitöréséről, mint a hírszerkesztőség tagja [és] utána november 4-ről.”⁵²

* * *

A SZER a nyugati lapok információira támaszkodva reális képet adott a világpolitikai helyzetről, nem ígért nyugati fegyveres támogatást a felkelőknek, de egyes adásaiban nyíltan buzdította a forradalom oldalán harcolókat. Sőt, a SZER műsoraiban megszólaltak az ENSZ és a nyugati nagyhatalmak beavatkozását sürgető hangok, illetve elhangzottak olyan felhívások és kommentárok, amelyek a fegyverek megtartására szólítottak fel: ezek az adások egyesekben kétségkívül oktalan, a személyes tragédiák esélyét csak növelő reményeket kelthettek. A forradalom leverését követően a rádió amerikai vezetése változtatott a műsorpolitikán. A kül- és belpolitikai események kommentálása mellett új műsorok is adásba kerültek. Ilyen volt például a *Teenager party* Ekecs Géza (Cseke László) szerkesztésében, amely hamarosan nagy népszerűsége tette szert. De ez már a Kádár-korszak!